
ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ**УДК 336.71**

Іванов С.В., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри аналітичної економіки та менеджменту

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро

ORCID ID: 0000-0002-1205-3797

e-mail:ivanovsv@mail.pgasa.dp.ua

Ivanov Serhii, Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Analytical Economics and Management

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Dnipro

ORCID ID: 0000-0002-1205-3797

e-mail:ivanovsv@mail.pgasa.dp.ua

Ганзюк С.М., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та обліку

Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське

ORCID ID: 0000-0001-7859-4708

e-mail: svetlanaganzyuk@gmail.com

Hanziuk Svitlana, Ph.D., Associate Professor, Associate Professor at Department of Finance and Accounting

Dniprovsky State Technical University, Kamianske

ORCID ID/0000-0001-7859-4708

e-mail: svetlanaganzyuk@gmail.com

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ**DEVELOPMENT TRENDS OF THE DOMESTIC BANKING SERVICES MARKET**

В статті обґрунтовано економічну сутність ринку банківських послуг та визначено сучасні тенденції його розвитку. Розглянуто сегментацію вітчизняної банківської системи, проаналізовано та виявлено причини її структурні зміни. Досліджено особливості кредитної діяльності банківських установ та визначено банків-лідерів за обсягом депозитного портфеля. Виділено основні українські банківські інновації (мобільний банкінг, безкарткові розрахунки через мобільний телефон, електронна пошта та ін.) та визначено лідера на ринку банківських послуг за застосуванням інноваційної стратегії розвитку. Виявлено тенденцію до постійного зростання як за обсягом, так і за кількістю безготівкових операцій із використанням платіжних карток. Визначено фінансові послуги банків України, які користуються найбільшою популярністю у дистанційному режимі серед клієнтів. Розглянуто нерівномірні умови конкуренції на українському ринку банківських послуг та окреслено перспективи його подальшого розвитку.

Ключові слова: ринок банківських послуг, банківський продукт, кредитна діяльність, депозитний портфель, банківські інновації, мобільний банкінг, платіжні картки.

In the article substantiates the economic essence of the banking services market and identifies current trends in its development. It is emphasized that the banking services market is a complex environment for generating demand and supply for banking products, which is dynamically developing and acquiring new features in the context of modern world economic processes.

Segmentation of the domestic banking system was considered, the reasons for its structural changes were revealed, in particular, it was found that most liquidated banks did not cope with the challenges faced by the banking sector in crisis conditions of operation, failed to adapt the structure of their assets and maintain their quality at the proper level.

The features of lending activity of banking institutions were investigated and the leading banks were identified by volume of deposit portfolio. It has been established that the main directions of Ukrainian banking innovations in recent years have been: mobile banking, cardless payments via mobile phone, activation of presence in social networks, 24/7 operating mode, electronic rest, individualization of customer needs. The paper identifies a leader in the banking services market by applying an innovative development strategy.

The tendency to continuous growth both in volume and in the number of non-cash transactions using payment cards has been revealed. The priorities for Ukrainian banks are to improve cybersecurity systems, implement digital transformation programs, attract, develop and retain talent, as well as enhance efficiency through innovation.

The financial services of the banks of Ukraine, which are most popular in the remote mode among the clients (issuing and servicing of plastic cards, receiving and making payments, Internet banking), are identified. The unequal conditions of competition in the Ukrainian banking market are considered and the prospects for its further development are outlined.

Key words: *banking market, banking product, credit activity, deposit portfolio, banking innovations, mobile banking, payment cards.*

JEL Classification: *E58; C65; G21*

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку ринку банківських послуг відображають процес значного розширення сфер діяльності банків та видів банківських продуктів, що пов'язано, насамперед, із зростаючим рівнем конкурентної боротьби між банками, а також посиленням ролі небанківських посередників на фінансовому ринку. Пошук нових джерел залучення ресурсів і сфер застосування капіталів визначає об'єктивну необхідність активного становлення і розвитку такого важливого сегменту фінансового ринку, як ринку банківських послуг. Політична нестабільність та загальна економічна дестабілізація негативно впливають на банківський сектор та показники діяльності вітчизняних банків. Враховуючи сучасні тенденції на фінансовому ринку, важливості набувають дослідження стану розвитку ринку банківських послуг та формування ефективної системи надання послуг банківськими установами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження різних аспектів функціонування ринку банківських послуг привертають увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних теоретиків та практиків, що пояснюється розширенням спектру послуг, оновленням і модернізацією банківської діяльності в цілому. Серед вітчизняних науковців варто виділити праці А. Андреева, М. Алексеєнка, О. Брегеда, І. Безклубого, О. Васюренка, В. Вітлінського, О. Дзюблюк, О. Кириченка, А. Мороз, І. Онищенко, В. Фатюхи, О. Яришка та ін. Однак, зазначені науковці досліджували окремі аспекти функціонування ринку банківських послуг, що не давало повного уявлення про функціонування вітчизняного ринку банківських послуг, зокрема його інноваційної складової.

Формулювання цілей статті. Головною метою даного дослідження є теоретичне обґрунтування, моніторинг стану та визначення перспектив подальшого розвитку вітчизняного ринку банківських послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринок банківських послуг розглядаємо з одного боку, як особливий сектор, що забезпечує ефективне функціонування економіки, реалізацію обмінно-розподільчих відносин у сфері купівлі-продажу грошових ресурсів, необхідних для виконання виробничої, фінансової діяльності та створення ціни, попиту і пропозиції на банківські продукти, а з іншого боку – як сукупність банків, що конкурують між собою та пропонують різноманітну кількість послуг та продуктів своїм клієнтам, задовольняючи їх потреби.

Набір реальних і потенційних продуктів і послуг, які банк може запропонувати своїм потенційним клієнтам, є однією з основних якісних характеристик, що визначають конкурентоспроможність комерційного банку. Банківських послуг налічується кілька сотень, вони різноманітні і різнорідні, і в умовах конкуренції, глобалізації їх кількість з кожним днем

лише зростає. Раніше відокремлені види послуг, об'єднуючись в певній галузі, в рамках якоїсь сфери діяльності, утворюють новий комплекс послуг, наприклад, Інтернет-банкінг. Збільшуючи області дотику банківських послуг з різними областями і сферами діяльності, банк може підвищити свою конкурентоспроможність і послабити можливі ризики за рахунок диверсифікації банківських послуг. При цьому, тенденція диверсифікації сфери банківських послуг посилюється, що викликає необхідність їх класифікації – стійкого розмежування, яке ґрунтується на найістотніших ознаках, які мало змінюються в часі і просторі. В основу класифікації можуть бути покладені як ознаки, характерні для всього класу послуг, так і відмінні властивості, притаманні лише банківським послугам.

Отже, ринок банківських послуг є складним середовищем формування попиту та пропозиції на продукти банківської діяльності, що динамічно розвивається та набуває нових рис у контексті сучасних світових господарських процесів. З метою отримання максимального прибутку, банківські установи постійно розробляють нові банківські послуги і здійснюють їх просування та поширення на ринку. Зазначену діяльність банків об'єднує ринок банківських послуг, що є логічним результатом діяльності банку.

Банківська система реагує на імпульси державної політики, будує свою діяльність залежно від проголошених державою цілей розвитку країни. Невизначеність політичних мотивів держави призводить до затримки розвитку банків, відтоку капіталів за кордон.

Аналіз структурних змін та їх наслідків для фінансового ринку потребує певної класифікації банківських установ. Одним із її варіантів, що використовується для представлення кількісних параметрів розвитку, є офіційна сегментація банківської системи. Відповідно до чинних критеріїв розподілу банків на групи (затверджені рішенням Правління НБУ від 10.02.2017 р. № 76-рш) передбачено такі сегменти, як:

- банки з державною часткою (державна прямо чи опосередковано володіє часткою понад 75% статутного капіталу банку);
- банки іноземних банківських груп, (контрольні пакети акцій яких належать іноземним банкам / іноземним фінансово-банківським групам);
- банки із приватним капіталом (банки, в яких серед кінцевих власників істотної участі є один чи кілька приватних інвесторів, що прямо та/або опосередковано володіють не менше 50% статутного капіталу банку) [1].

Станом на початок 2019 р. до групи банків із державною часткою входили 5 банківських установ, а саме: АТ «Укресімбанк», АТ «Ощадбанк», ПАТ КБ «Приватбанк», АБ «Укргазбанк», ПАТ «Розрахунковий центр». До іноземних банківських груп відносилася 21 банківська установа на чолі з ПАТ «Промінвестбанк», ПАТ «Укрсоцбанк», АТ «Райффайзен Банк Аваль», ПАТ «ВТБ Банк», ПАТ «Кредобанк», АТ «Укрсиббанк». Інші 51 банк відноситься до групи банків із приватним капіталом [2].

Відповідно до офіційних статистичних даних НБУ, на початку 2014 р. банківська система налічувала 180 установ (Табл. 1). Кількість банків з іноземним капіталом становила 49 банків, з них 19 банків – зі 100% іноземним капіталом. За період 01.01.2014-31.12.2018 рр. кількість банків скоротилася до 77 банків, в тому числі з іноземним капіталом до – 37 банків, до 23 банків – зі 100% іноземним капіталом станом на 01.01.2019 року [2].

Причини, за якими банки визнавалися неплатоспроможними, були різними. Більшість ліквідованих банків не впоралися із викликами, що постали перед банківським сектором в кризових умовах функціонування, не змогли адаптувати структуру своїх активів та втримати їх якість на належному рівні, що й стало причиною втрати фінансової стійкості, а потім ліквідності та платоспроможності. Внаслідок виведення банків з ринку значні збитки отримали юридичні особи та населення, у результаті чого суттєво погіршився фінансовий стан багатьох підприємств, окремі з них збанкрутували, а держава недоотримала податкові надходження [3].

З метою виявлення інтенсивності динаміки кредитної діяльності банківських установ розглянемо її окремо за видами, а саме: кредитування фізичних осіб та кредитування суб'єктів господарювання (рис.1). Так, за 2014-2018 рр. сума кредитів наданих клієнтам збільшилася на 207 216 млн. грн. (22,7%) та станом на 01.2019 р. становила 1 118 618 млн. грн.

Таблиця 1. Структурні зміни в банківській системі України за період 31.12.2014 - 31.12.2018 рр., од.

Показники	01.2014	12.2014	12.2015	12.2016	12.2017	09.2018	12.2018
Платоспроможні банки:	180	147	117	96	82	81	77
- зміна до попереднього року	-	-33	-30	-21	-14	-1	-4
у т.ч. :державні	7	7	7	6	5	5	5
-зміна до попереднього року	-	0	0	-1	-1	0	0
іноземні	25	25	25	25	23	23	21
-зміна до попереднього року	-	0	0	0	-2	0	-2
приватні	148	115	85	65	54	53	51
-зміна до попереднього року	-	-33	-30	-20	-11	-1	-2
Неплатоспроможні банки	-	16	3	4	2	1	1
-зміна до попереднього року	-	16	-13	1	-2	-1	0
У стадії ліквідації	2	21	64	84	95	97	99
-зміна до попереднього року	-	19	43	20	11	2	2

Джерело: складено авторами за [2]

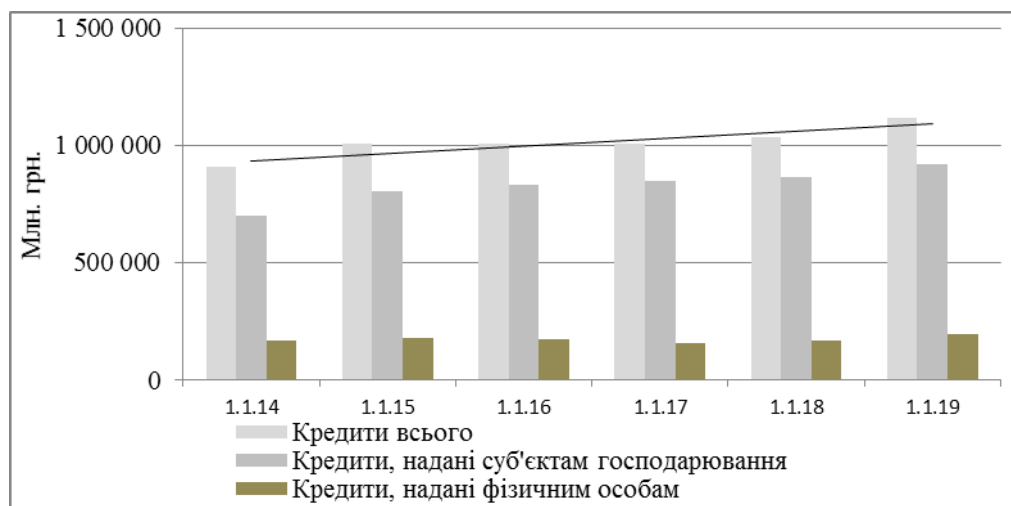

Рис.1. Динаміка зміни обсягу банківських кредитів за період 2014-2018 рр.

Джерело: розроблено за [2]

Збільшилась сума кредитів, наданих суб'єктам господарювання на 220 277 млн. грн. (31,5%) та сума кредитів домогосподарствам – на 28 861 млн. грн. (17,2%). Сума кредитів, наданих фізичним особам зменшувалася протягом 2015-2016 рр., причому найбільше зменшення (на 10,43%) відбулося у 2016 р. і на початку 2017 р. Зменшення обсягу кредитів фізичним особам відбулося внаслідок скорочення депозитної бази банків, погіршення платоспроможності кредиторів та зміни курсу валюти. У цей час простежувалися труднощі з

обслуговуванням кредитів банківськими установами, особливо в іноземній валюті, через зміну курсу гривні до іноземних валют, зниженням реальної заробітної плати та міграцією [4].

Найбільш привабливим банком стосовно депозитів для юридичних осіб є «Укресімбанк», який залучив 48,52 млрд. грн. на початку 2019 р. такого виду вкладень, а останню сходинку даного рейтингу посідає «Сітібанк Україна», депозити юридичних осіб якого склали 20,82 млрд. грн. (рис. 2).

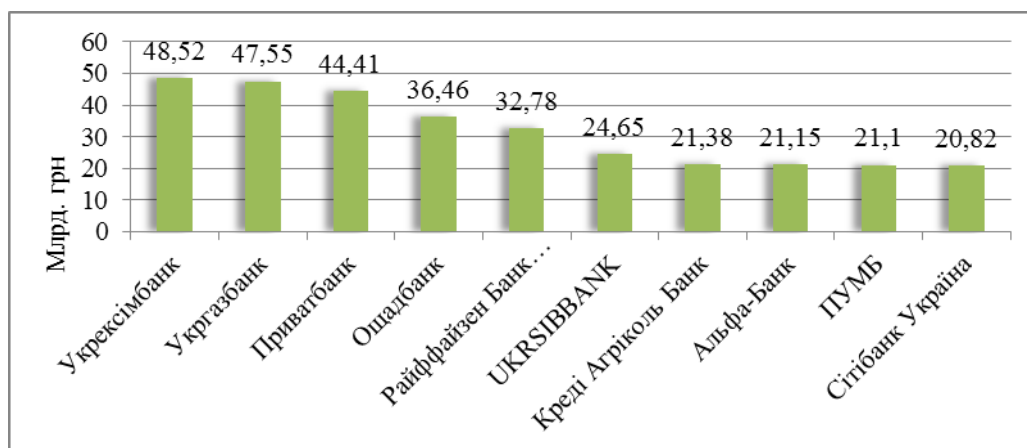

Рис. 2. Топ-10 банків України за обсягом депозитного портфеля юридичних осіб станом на 02.2019 р. (млрд. грн.)

Джерело: [5]

Сучасний банк сьогодні є не лише кредитно-розрахунковою установою, а позиціонує себе як універсальний фінансово-кредитний комплекс, що забезпечує своїх клієнтів різноманітними видами послуг, серед яких: трастові операції, послуги зі збереження цінностей, фондові, інвестиційні, консалтингові, гарантійні та посередницькі послуги, Інтернет-банкінг, факторингові, лізингові, традиційні кредитно-депозитні послуги та ін. На формування ефективного механізму банківського ритейлу впливає не тільки економічна ситуація, а й розвиток сучасних інформаційних технологій. Так, основними напрямками українських банківських інновацій в останні роки стали: мобільний банкінг, безкарткові розрахунки через мобільний телефон, активізація присутності в соціальних мережах, режим роботи «24/7», електронна решта (коли решта в копійках переводиться на рахунок чи поповнює мобільний телефон клієнта), індивідуалізація потреб клієнтів (для VIP клієнтів банку).

Найважливішим прикладом застосування інноваційної стратегії лідерства на ринку банківських послуг України став «ПриватБанк», який забезпечив високі темпи зростання кількості клієнтів та депозитної бази банку. За останні 10 років активи «ПриватБанку» зросли в 13,9 разів, депозитна база – в 13,1; капітал – у 15,5 разів, що суттєво перевищувало середні показники зростання по банківській системі (9,8; 7,9; 8,0 – відповідно) [2]. Серед інших, базовою та найбільш поширеною інновацією на ринку банківських послуг України вважається інтернет-банкінг, яку надають багато фінансових установ. Найбільш активними та технологічними учасниками ринку є: «ПриватБанк», «АльфаБанк», «VTB Банк», «ПУМБ», «Райффайзен Банк Аваль», «Укрсіббанк», «Укрсоцбанк» [2].

Кількість безготівкових операцій за 2018 рік зросла майже на 33,0% порівняно з 2017 роком і становила 3,1 млрд. шт., а обсяг – на 55,4% та досяг 1 297 млрд. грн. [6] Частка обсягу безготівкових операцій із використанням платіжних карток, емітованих українськими банками, за підсумками 2018 року досягла 45,1%. Це на 5,8 в. п. більше порівняно з результатами 2017 року (39,3%) (рис. 3).

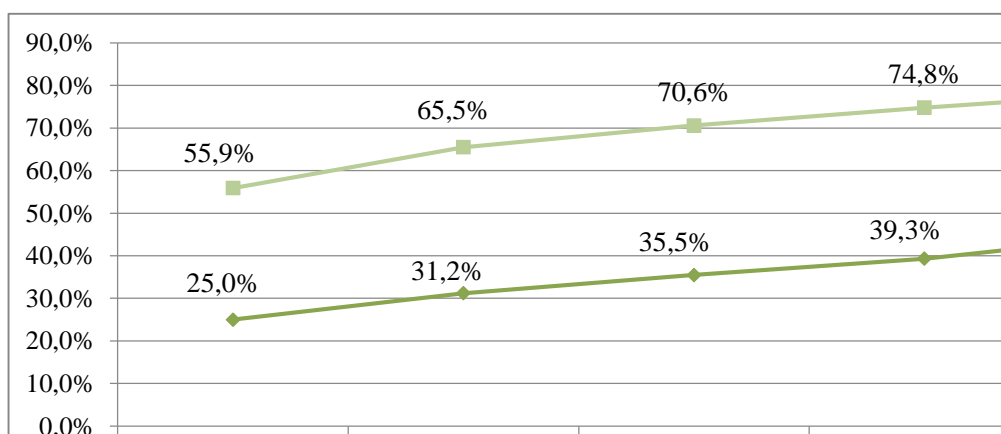

Рис. 3. Динаміка зміни частки безготівкових операцій від загального обсягу/кількості операцій, здійснених із використанням платіжних карток

Джерело: розроблено за [6]

Такий позитивний тренд пов'язаний зі стабільним підвищенням попиту на безготівкові операції серед українців та популяризацією інноваційних фінансових сервісів. Обсяги безготівкових операцій із платіжними картками у 2018 році розподілилися таким чином (рис.4):

- 35,8% (або 465 млрд. грн.) склали операції переказу коштів із картки на картку (P2P перекази), середній чек яких становив 1 723 грн;
- 32,6% (або 423 млрд. грн.) – операції в мережі Інтернет, середній чек – 361 грн;
- 29,3% (або 381 млрд. грн.) – розрахунки в торговельній мережі, середній чек – 242 грн;
- 2,2% (або 29 млрд. грн.) – операції за допомогою пристроїв самообслуговування (ПТКС, АТМ), середній чек таких операцій становив 488 грн.

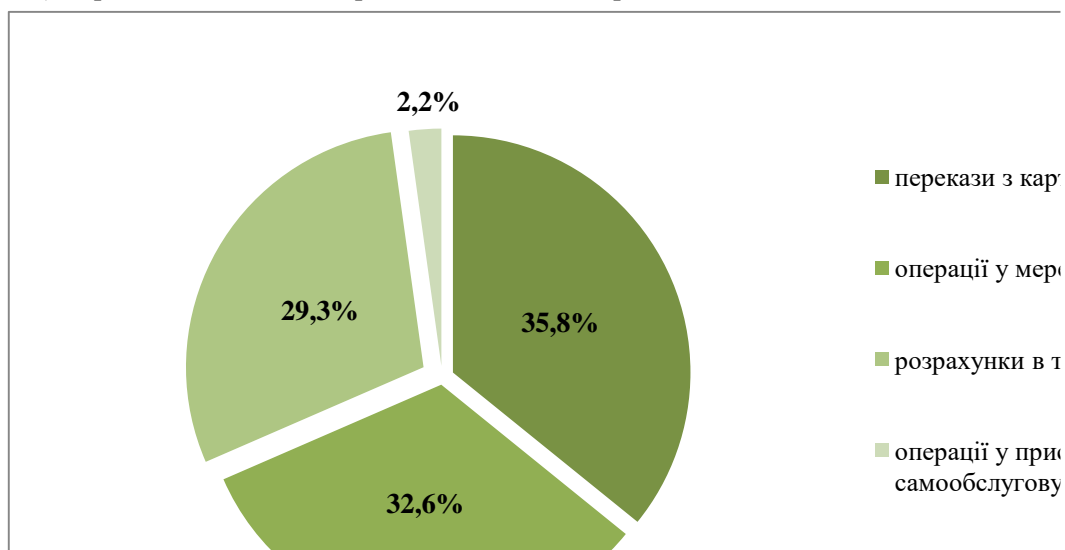

Рис. 4. Розподіл безготівкових операцій за обсягом, %

Джерело: [6]

Відповідно до розподілу безготівкових операцій із використанням платіжних карток за підсумками 2018 року найбільша кількість таких операцій припадала на розрахунки в торговельній мережі – 51,2% [6].

Постійне розширення діапазону послуг, зниження їх вартості, покращення якості кредитно – розрахункового і касового обслуговування, надання різного роду консультацій, пільгове обслуговування постійних вкладників сприятимуть збільшенню обсягу ресурсів банку.

Відповідно до огляду ЕУ [7] для банківського сектору на 2018 рік учасники ринку прагнуть йти в ногу з сучасними технологіями, орієнтуючись на інновації.

Опитування представників 221 фінансових установ на 29 ринках по всьому світу показало, що пріоритетами для банків на 2018 рік були [7]:

1. Удосконалення систем кібербезпеки.
2. Впровадження програм цифрової трансформації.
3. Залучення, розвиток і утримання талантів.
4. Підвищення ефективності діяльності шляхом інновацій.
5. Інвестиції у технології для поліпшення взаємодії з клієнтами [7].

Незважаючи навіть на затяжну фінансову кризу, істотного скорочення обсягів інвестицій в інновації не відбулося. Адже удосконалення роботи банків і підвищення ефективності забезпечують саме інноваційні ідеї. Банки інвестують у людський капітал, розширюють співпрацю із зовнішніми партнерами, зокрема — з компаніями, які спеціалізуються в інших сферах діяльності. У такий спосіб банки поєднують синергію можливостей і технологій та залучають своїх клієнтів до розробки нових продуктів.

З кожним роком вітчизняні банки все більше розвивають процес автоматизації фінансових послуг, надаючи клієнтам можливість здійснювати свої операції дистанційно, без вимоги візиту до банку.

На рисунку 5 наведено фінансові послуги банків України, які користуються найбільшою популярністю у дистанційному режимі серед клієнтів.

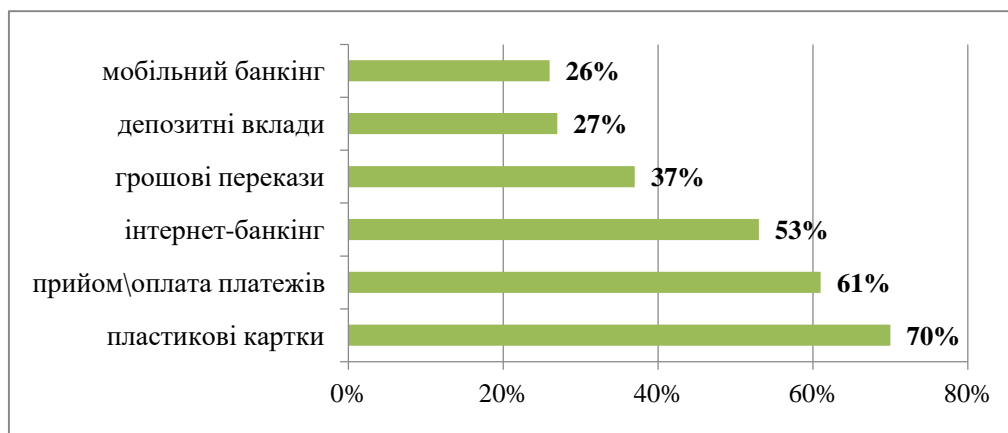

Рис. 5. Найбільш використовувані клієнтами українських банків фінансові послуги у дистанційному режимі, %

Джерело: [8]

Як видно з рис.5, у дистанційному обслуговуванні найбільшою довірою українців користуються: видача та обслуговування пластикових карт (70%), прийом та оплата платежів (61%), інтернет-банкінг (53%). Інші ж фінансові послуги банків поки що не є достатньо популярними у дистанційному режимі, проте, частка їх використання у відсотковому співвідношенні знаходиться на досить високому рівні.

Сучасний український ринок банківських послуг також характеризується нерівномірними умовами конкуренції. Це пов'язано, по-перше, з тим, що частина банків, які обслуговують бюджетні рахунки, мають доступ до бюджетних коштів, і одержувані ними

дешеві, довгострокові або постійно оновлюванні ресурси набувають вирішального значення в забезпеченні ліквідності фінансової установи. Другий момент - це наявність в Україні п'яти банків з державною участю, які працюють у тому ж правовому полі, що і банки, створені звичайними акціонерами.

Висновки. Постійне оновлення діапазону банківських продуктів та послуг потребує регулярного моніторингу структури клієнтської бази банків, потреб населення у банківських продуктах, аналізу провідного закордонного досвіду та можливостей його оперативного впровадження та ефективного використання в Україні. Банківський бізнес — це боротьба між посиленням вимог до контролю за операціями і значною кількістю інновацій, що іноді піддають сумніву навіть саму необхідність існування банківської системи. При ефективному реагуванні вітчизняного законодавства та головного регулятора на тенденції, що намітилися, український ринок банківських послуг зможе зайняти гідне місце серед лідерів світових інноваційних фінансових систем.

Список використаної літератури

1. Національний банк змінив критерії розподілу банків на групи. *Офіційний сайт НБУ*. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=43805377&cat_id=55838 (Дата звернення: 16.09.2019).
2. Основні показники діяльності банків: *Офіційний сайт НБУ*. URL: <https://bank.gov.ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#4> (Дата звернення: 20.09.2019).
3. Фатюха В. В., Яришко О. В. Аналіз фінансових результатів банківського сектору України. *Ефективна економіка*. 2018. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6292> (Дата звернення: 3.10.2019).
4. Солоділова, К. В., Шафранова О. В. Сучасний стан кредитування в Україні. *Молодий вчений*. 2017. № 3 (43). С. 844-847.
5. Офіційний рейтинг банків України. *Український банківський портал*. URL: <https://banker.ua/officialrating/> (Дата звернення: 11.08.2019).
6. Огляд ринку платіжних карток та платіжної інфраструктури України за 2018 рік. *Офіційний сайт НБУ*. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=88661687> (Дата звернення: 11.08.2019).
7. Що необхідно зробити банкам, аби стати на шлях інновацій? *Європейська Бізнес Асоціація*. URL: <https://eba.com.ua/shho-neobhidno-zrobyty-bankam-aby-staty-na-shlyah-innovatsij/> (Дата звернення: 19.09.2019).
8. Онищенко Ю. І. Оцінка стану дистанційного обслуговування клієнтів в банках України. *Приазовський економічний вісник КПУ*. 2017. 2(02). С. 141-146

References

1. NBU (2019), Natsional'nyy bank zminyv kryteriyi rozpodilu bankiv na hrupy [The National Bank changed the criteria for the division of banks into groups], [Online], available at: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=43805377&cat_id=55838 (accessed 16 September 2019).
2. NBU (2019), Osnovni pokaznyky diyal'nosti bankiv [Main indicators of banks' activity], [Online], available at: <https://bank.gov.ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#4> (accessed 20 September 2019).
3. Fatiukha V., Yaryshko O. (2018) Analiz finansovykh rezul'tativ bankivs'koho sektoru [Analysis of financial results of Ukrainian banking sector], *Journal of An efficient economy* (electronic journal), vol. 4, [Online], available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6292> (Accessed 3 October 2019).
4. Solodilova K., Shafranova O. (2017) Suchasnyy stan kredytuvannya v Ukrayini [The current state of lending in Ukraine], *Journal of Young scientist*, vol. 3(43), pp. 844-847.
5. Ukrainian Banking Portal (2019), Ofitsiyyny reytynh bankiv Ukrayiny [Official rating of Ukrainian banks], [Online], available at: <https://banker.ua/officialrating/> (Accessed 11 August 2019).

6. NBU (2019), Ohlyad rynku platizhnykh kartok ta platizhnoyi infrastruktury Ukrainy za 2018 rik [Market Overview of Payment Cards and Payment Infrastructure of Ukraine for 2018], [Online], available at: [https:// bank.gov.ua/doccatalog/document?id=88661687](https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=88661687) (Accessed 11 August 2019).

7. European Business Association (2019), Shcho neobkhidno zrobyty bankam, aby staty na shlyakh innovatsiy? [What should banks do to get in the way of innovation?], [Online], available at: <https://eba.com.ua/shho-neobhidno-zrobyty-bankam-aby-staty-na-shlyah-innovatsij/> (Accessed 19 September 2019).

8. Onyshchenko Yu. (2017), Otsinka stanu dystantsiynoho obsluhovuvannya kliyentiv v bankakh Ukrainy [Assessment of the status of remote customer service in Ukrainian banks], *Journal of The Azov Economic Bulletin of the CPU*, vol. 2(02), pp. 141-146.